

ПЕСЕННЫ СКЛАД ЛІРЫКІ М. БАШЛАКОВА

Пра душэўную пранікнёнасць (а, як перакананы сам творца, «толькі шчырая душа можа нараджаць сапраўдную паэзію» [2, 36–37] і выключную спеўнасць лірыкі М. Башлакова пераканаўча сведчыць той факт, што больш за сто пяцьдзсят яго вершаў перакладзены на мову музыкі прафесійнымі і самадзейнымі кампазітарамі, у тым ліку І. Банецкім, В. Бурмістравай, А. Вараб'ёвым, В. Воінскай, Дз. Пятровічам, П. Русавым, Т. Цуканавай, М. Яцковым і інш. У спектаклі «Дагарэла свечачка» па п'есе А. Петрашкевіча ўпершыню прагучалі песні, напісаныя М. Марозавай. Гэта – «Сівы жораў», «Каліначка», «Лілея на цёмнай вадзе». Вялікі музычна-песенны цыкл на тэксты беларускага паэта складзены ўкраінскім кампазітарам М. Збарацкім. Таленавітаму беларускаму аўтару Г. Ермачэнкаву, які, на жаль, заўчасна пайшоў з жыцця, удалося стварыць надзвычай пранізлівыя па танальнасці кантаты «Радзіма надзей і трывог» у трох частках і «Дні мае залатыя» ў сямі частках. Асабліваю вядомасць набылі такія творы паэта-песенніка, як «Белыя гусі», «Восеньскі птах», «Галубіца», «Дзяўчынка з вядзерцам духмяных суніц», «Леснікова хата», «Лісток асенні», «Мой дзень», «Музыка дажджу», «Музыка нязваная», «На Палессі», «Пракрычала сойка»; «Світальная івалга», «***Толькі дзень пачынаецца», «Час вячэрні», «Чорны рыбак» і інш.

Кожная з пералічаных песень вылучаецца непаўторнай і гарманічна адпаведнай зместу інтанацыяй. Якраз гэтую асаблівасць лірыкі паэта прызнае найпершай боскай адзнакай сапраўднага таленту пісьменнік Ю. Фатнеў. «Міхась рана засвоіў: без адзінай, дакладна знойдзенай інтанацыі няма верша. Няма інтанацыі – не выратуюць ашаламляльныя вобразы, метафары, параўнанні. Інтанацыя злучае словы ў тугую, як цеціва лука, напружаную мелодыю больш надзейна, чым любая думка. Без музычнай адоранасці няма паэта. У свядомасці нічога не затрымліваецца. Словы рассыпаюцца, як жменя пяску. Інтанацыя – гэта тая сцяжынка, па якой чытач уваходзіць у душу паэта. Сапраўднаму паэту інтанацыю падказвае Бог. Сапраўдны паэт заўсёды ідзе ад Бога, ад прыроды, а не ад улады. Ён сам мае ўладу, дадзеную яму Богам» [3, 12].

Адным з актыўных складнікаў музычнага характару многіх твораў М. Башлакова выступае прыём стылізацыі ці ўключэнне ў іх мастацкую тканіну ўрыўкаў з народных песень, прыпевак, перадача характэрных асаблівасцей іх гучання, узнаўленне танцавальных мелодый (паэма «Лілея на цёмнай вадзе», вершы «Зорык», «Возера Белае», «Касцёр на дальняй старане», «Чардаш», «Цыганка», «Пані Марыся» і інш.). Але асабліва здзіўляе ўменне пісьменніка чуць музыку ў любой прыроднай з'яве, краявідзе, асобным малюнку ці агульнай карціне светабудовы ў іх статьицы і руху, цішыні і шматгалоссі. Тут варта ўзгадаць такія творы М. Башлакова, як «Вячэрні бор», «Перад дажджом», «Заасеніла», «Музыка», «Пачуецца

музыка», «Музыка нязваная», «Спынюся, паслухаю», «Рэха дальніх гадоў», «Лістапад». Дзякуючы адзначанай вышэй выключнай здольнасці пісьменніку часта ўдаецца дэталёва занатаваць пераход адной пары года ў другую, зафіксаваць, як, да прыкладу, у «Музыцы вясны», памежны стан таго натхнёнага, узнёслага ўзрушання, калі ўсё ў прыродзе (і раўчкі, і паводка, і ясны небасхіл, і сонечныя промні, і ўвесь зладжаны і багата інструментаваны птушыны аркестр, дзе кожнаму голасу, дзякуючы задуме Вышэйшага Творцы і музычнаму слыху і таленту ўяўлення лірычнага суб'екта, удаецца прадставаць самабытным і пазнавальным) падпарадкавана адзінаму працэсу – сімфанічнаму жыццесцвярджальнаму абуджэнню ад зімовага сну.

*І песня жаўруковая
Трыміць
Струной напятаю
Між небам і палеткамі.
І трубы жураўліныя,
Гусей цымбалы звонкія
Свісцёлкі,
Флейты,
Дудачкі
Аўсянак
І малінавак,
Гармонікі шпачыныя,
Вугольнікі грачыныя,
Трашчоткі сарачыныя,
Бакасаў бубны гулкія,
Басэтлі перапёлчыны
І каняў скрыпкі-скрыпачкі –
Усёў хор
Зліваецца,
Звініць,
Пераклікаецца
Ліецца,
Сонца славячы...
Ідзе, ідзеўзрушанне... [1, 220 – 221]*

Выключны прыродны лірызм, тонкае ўспрыманне акаляючага свету і неадступнае жаданне спасцігнуць яго таямніцы нараджае ў душы паэта прагу «Узняцца ўвысь...», «Спяваць, спяваць да самага цямна» [1, 224]. Яго заповітная мара – хоць у якой ступені наблізіцца ва ўласнай творчасці да дасканалага гучання галасоў насельнікаў птушынага царства, напісаць творы, блізкія да песень івалгі («***У сонечных росах...»), сініцы («Доні-донь»), сокала («***Узляецца бы высока...», «Сокал аклікнуў»), вольнага жаўрука («***Пахне хлебам жытнёвае поле», «Музыка»), жураўліных гоману («Я слухаю сосен шум»), журбы («Лістапад»), плачу («Сівы жораў»), кування зязюлі («***Зязюля праляціць...», «***Вясна, як восень, мокрая, сырая...»), ускліку гусей («Гусі ўсклікнулі», «Дні мае залатыя», «Ты ляці,

шэра гусь», «Дождж асенні»), невядомага вечаровага птаха («***Даўнішнія сляды», «Шэрая птушка»), чаплі («***А над Дняпром усклікне чапля шэрая...») і кнігаўкі («Слёзы кнігаўкі»), крыку перапёлкі («***У жытнёвых палях...») і сойкі («Пракрычала сойкі»), рыпу драча ці роздуму і кружання буслоў («***Пясчаны бераг ля Нароўлі», «***Прахалодай дыхне...»).

Пры гэтым узмацненню абранага матыву, напеўнасці музычнай інтанацыі шмат у чым спрыяе ўмелае выкарыстанне М. Башлаковым розных відаў паўтораў, якія ў кожным канкрэтным выпадку выконваюць адпаведную функцыю. Досыць часта сустракаецца ў паэтычных тэкстах аўтара анафара: «Ах, гэта музыка чароўная, // Ах, гэта песня для душы...» [1, 193]; «Там маё сумаванне, // Там з маленствам спатканне, // Там па сцэжках блукае // Рэха даўніх гадоў» [1, 200]. Тое ж можна сказаць пра аднакаранёвыя паўторы, паўторы частак або аднолькавых ці блізкіх па гучанні слоў («Ліпляны», «Журба», «***У Чачэрску ля Чачоры...»; «***А над Кракавам дожджык крапае»). У некаторых выпадках паўтор дзеясловаў, звязаных з характарыстыкай стану адчаю, роспачы, што перажываецца лірычным героем, не толькі вытлумачвае іх семантыку, але і надае выказванню асаблівую экспрэсіўнасць. Як, да прыкладу, у вершы «Адбалела душа, адбалела»: «Так ён плача, так горка ён плача, // Што душа ад спалоху дрыжыць...» [1, 205]. У асобных прыродаапісальных і часта персаніфікаваных замалёўках анафара спалучаецца з іншымі відамі паўтораў як у межах асобнага катрэна, так і ў структуры ўсяго верша, раскрываючы аўтара як сапраўднага леса-, неба- і водапаклонніка, што аднолькава плённа валодае майстэрствам гукавой эўфаніі, жывапісу, багатымі прыёмамі інтанацыйна-сінтаксічнай арганізацыі тэксту («Заркапад», «Вячэрні бор», «Зялёная восень», «Спынюся, паслухаю»).

На розных відах радковых паўтораў заснаваны вершы М. Башлакова «Дарогі Палесся», «Музыка», «***3 лістападамі», «Яніна». Кальцавую кампазіцыю маюць такія творы аўтара, як «Пракрычала сойка», «Шапчу тваё імя». У аснове некаторых яго вершаў ляжыць скразны эпаналепсічны паўтор, дзе ідэнтычныя або блізкія па гучанні радкі ці іх часткі пашыраюць і ўзмацняюць сваё лексічнае і эмацыянальнае значэнне праз варыятыўнасць гучання, пэўны дадатковы кампанент («А ландышы цвітуць», «Дні мае залатыя»).

Калі гаварыць пра апошні з названых і прысвечаных Ю. Фатневу твораў, то варта падкрэсліць, што выключную важнасць для лірычнага героя складаюць не наогул пражытыя дні («дні мае»), а час, найперш звязаны са светаадкрыццём, маладой неспатоленасцю, дарагімі сэрцу мясцінамі, сустрэчамі і лепшымі з усіх зведааных пачуццямі. Кажучы метафарычна, размова ідзе пра тыя «дні ... залатыя», якімі кожны чалавек асабліва даражыць і ўсяляк імкнецца ратаваць ад абразлівага быту ці нябыцця. І парцэлятыўна аформлены праз трэці ўсечаны радок паўтор-рэха з ранейшым азначэннем перажытага ў фінальным акордзе яшчэ больш падкрэслівае

аўтарскую думку пра яго выключную значнасць і адначасовую нястрымную імклівасць: «Дні мае, // Дні мае залатыя...// Залатыя... » [1, 187].

Цікавую эпістрафічную будову мае напісаны пяцірадкоўямі верш М. Башлакова «Не знікай з небасхілу майго». Паўтор першага і апошняга радкоў не толькі надае своеасаблівую кампазіцыйную завершанасць кожнай з пяці квінціл твора, але і істотна паглыбляе яго інтымнае гучанне, што падкрэсліваецца перададзенай праз шматкроп’е стрыманай недамоўленасцю і разам з тым выключнай рэдкай шчырасцю ціхіх прызнанняў лірычнага героя, а напрыканцы – яшчэ адной просьбай-заклінаннем не знікаць у адрас сваёй грэшнай і святой, мілай і любай спадарожніцы жыцця.

Як вынікае, М. Башлакоў эфектыўна выкарыстоўвае ў творчасці самыя разнастайныя лексічна-кампазіцыйныя і інтанацыйна-сінтаксічныя прыёмы, стылістычныя і рытарычныя фігуры. Якраз свабоднае валоданне багатымі паэтычнымі сродкамі забяспечвае сэнсавую выразнасць і эmfатычную напружанасць лірыкі аўтара, а ўсёй вобразна-мастацкай і моўнай сістэме яго твораў надае тую неабходную песенную гнуткасць і шырокую амплітуду эмацыянальна-экспрэсіўнага выяўлення, што дазваляе беспамылкова вызначыць: «Паэзія альбо ёсць, альбо яе няма...» [2, 46]. У адносінах да напісанага самім М. Башлаковым прыведзенае выказванне, безумоўна, можа разглядацца толькі ў сцвярджальным ключы.

ЛІТАРАТУРА

1. *Башлакоў, М.* Пяро зязюлі падніму: Паэма і вершы / прадм. В. Карамазава / М. Башлакоў. – Мінск, 2001.
2. *Башлакоў, М. З.* Шчыміць душа аб незваротным: Штрыхі да аўтапартрэта / М. З. Башлакоў // 3 росных сцяжын: аўтабіяграфіі пісьменнікаў Беларусі / уклад. Мікола Мінзер. – Мінск, 2009.
3. *Фатнеў, Ю.* Лёс паэта як лёс Айчыны / Ю. Фатнеў // ЛіМ. – 2001. 4 мая. С. 12.